

بررسی رابطه‌ی الگوهای ارتباطی خانواده با معنای زندگی در دانش آموزان متوسطه اول شهر شیراز

راضیه شکیبافرد^۱، و رضا چالمه^{۲*}

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، مؤسسه آموزش عالی فاطمیه (س) شیراز.

psy.shakibafard@gmail.com

۲. دکترای تخصصی روانشناسی تربیتی، مدرس مؤسسه آموزش عالی فاطمیه (س) شیراز. (نویسنده مسئول)

Rezachalmeh@gmail.com

تاریخ پذیرش: [۱۴۰۰/۱۲/۱۷]

تاریخ دریافت: [۱۴۰۰/۶/۷]

چکیده

پژوهش حاضر باهدف بررسی رابطه‌ی بین ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده (گفت‌وشنود و همنوایی) با معنای زندگی (حضور معنا و جستجوی معنا) انجام گرفت. نمونه آماری شامل ۱۲۰ دانش‌آموز مقطع متوسطه اول شهر شیراز (۶۰ دختر و ۶۰ پسر) بود که به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. به‌منظور گردآوری داده‌ها، از پرسشنامه الگوهای ارتباطی خانواده (فیتزپاتریک و ریچی، ۱۹۹۰) و پرسشنامه معنای زندگی (استگر، ۲۰۱۰) استفاده شد. پایایی ابزارها به روش آلفای کرونباخ محاسبه شد. با استفاده از آزمون همبستگی و تحلیل رگرسیون، قدرت هر یک از ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده در پیش‌بینی معنای زندگی مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به نتایج این پژوهش، ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده توانایی پیش‌بینی متغیر جستجوی معنا را داشتند و قوی‌ترین پیش‌بینی مربوط به بعد گفت‌وشنود بود ($p < 0/05$). اما حضور معنا توسط ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده قابل پیش‌بینی نبود. از آنجاکه نحوه‌ی درست ارتباط اعضای یک خانواده نقش مهمی در ایجاد جستجوی معنا در فرزندان دارد، می‌توان با تقویت آن، معنا در زندگی را افزایش داد.

واژگان کلیدی: معنای زندگی، الگوهای ارتباطی خانواده، گفت‌وشنود، همنوایی.

۱- مقدمه

امروزه با توجه به فشارهای روانی حاکم بر جوامع، پرسش در مورد معنای زندگی^۱، ذهن افراد را بیشتر به خود مشغول کرده است. عده‌ای معتقدند زندگی ارزش زیستن ندارد و باید گذراند و گذشت، در مقابل عده‌ای معتقدند لحظه‌به‌لحظه زندگی فرد معنادار است و انسان باید در زندگی فردی خویش معنایی کند (رضازاده و رحمانی اصل، ۱۳۹۲). تعاریف مختلفی از معنای زندگی توسط فیلسوفان و روان‌شناسان مطرح شده است. معنای زندگی، معمولاً به احساسی از یکپارچگی وجودی اشاره می‌کند که به دنبال پاسخ دادن به چیستی زندگی، پی بردن به هدف زندگی و دست یافتن به اهداف ارزنده و در نتیجه رسیدن به حس تکمیل بودن و مفید بودن حاصل می‌شود (Ho, Cheung & Cheung, 2010). ارسطو^۲، معنای زندگی را نیک بختی می‌داند و دستیابی به نیک بختی را معنا و هدف نهایی و فضیلت بیان می‌کند (عمرانیان و علیزمانی، ۱۳۹۶). براساس نظریه ویگنر^۳، معنای زندگی حاصل همراهی قوای ذهنی انسان و ارزش‌های عینی است (جوادی و حفیظی، ۱۳۹۶). رایج‌ترین مفهوم برای معنای زندگی، هدفمندی است (پاکیزه، ۱۳۹۳). از نظر هاپ واکر و استیس^۴ نیز معنای زندگی همان هدف است و آن را امری ذاتی برای زندگی می‌دانند (پویازاده، ۱۳۸۲). هدف به معنای جریانی جهت‌دار است که در جز حرکات انسان در طول زندگی جاری می‌شود، یعنی آنچه در تک‌تک لحظات میان دو نقطه مبدأ و منتهای زندگی روی می‌دهد (حقیقی، زمانی و مؤمنی، ۱۳۹۷). ویکتور فرانکل^۵ (۱۹۰۵-۱۹۹۷) بنیان‌گذار مکتب معنا درمانی است و تلاش‌های زیادی در ارتباط با معنادار کردن زندگی افراد کرده است، فرانکل معتقد بود انسان سالم فرا رونده و معنا خواه است و معنا خواهی، قوی‌ترین نیرو در انسان است (قربانی، ۱۳۸۸). فرانکل بیان کرد که رفتار انسان‌ها نه بر پایه لذت‌گرایی نظریه فروید^۶ و نه بر پایه نظریه قدرت‌طلبی آدلر^۷ است، بلکه انسان‌ها در زندگی به دنبال معنا و مفهومی برای زندگی خود می‌باشند (قدم‌پور، گشینیگانی و منصور، ۱۳۹۷). اما از نگاه شوپنهاور^۸، جهان هستی و زندگی انسان بدون هدف و بی‌معنا است (رستمی، ۱۳۹۷). مزلو^۹، معنا خواهی را یکی از فرا نیازهای آدمی و یکی از ارزش‌های هستی انسان‌های خودشکوکا می‌داند و نقطه مقابل آن را بی‌معنایی می‌داند که نوعی فرا آسیب بوده و از ویژگی‌های شخصیت ناسالم محسوب می‌شود (شرفی جم، ۱۳۸۴). احساس معنا از طریق برآورده شدن نیازهای اولیه به هدفمندی، کارآمدی و خود ارزشمندی تحقق می‌یابد (Baumeister & Newman, 1994). معنای زندگی دو بعد عمده و اساسی دارد: ۱- وجود معنا و ۲- جستجوی معنا، وجود معنا عبارت است از: میزانی که فرد زندگی خود را مهم، معنادار و قابل فهم می‌داند و جستجوی معنا اشاره به تلاش و کاوش فعالانه‌ی انسان به منظور درک معنا، اهمیت و هدف زندگی دارد (Steger, Frazier, Oishi & Kaler, 2006). اگر فردی نتواند معنایی در زندگی خویش بیابد، احساس پوچی به او دست می‌دهد و از زندگی ناامید می‌شود، ملامت و خستگی از زندگی تمام وجودش را فرا می‌گیرد و زمینه‌ای را برای بروز اختلالات روانی ایجاد می‌کند (قدم‌پور و همکاران، ۱۳۹۷). افرادی که دیدگاه و باور روشنی درباره هویت خود دارند، برای خود اهداف معینی را انتخاب کرده و معنایی برای زندگی خود قائل هستند (بهادری خسروشاهی و محمودعلیلو، ۱۳۹۱). نیچه^{۱۰} نیز معتقد است که انسان باید معنای زندگی واقعی خود را دریابد تا انسانی کامل و تمام‌عیار شود (رضازاده و رحمانی اصل، ۱۳۹۲).

1. Meaning in life
2. Aristotle
3. Wiggins Theory
4. Lois Hopewalker & W.T.Stace
5. Victor Frankl
6. Sigmund Freud
7. Alfred Adler
8. Arthur Schopenhauer
9. Abraham Maslow
10. Friedrich Nietzsche

۲- مرور مبانی نظری و پیشینه

یکی از دغدغه‌های ذهنی دانش‌آموزان با آغاز دوره نوجوانی یافتن معنا و هدفی مشخص در زندگی پیش‌رویشان است. معنا در زندگی باعث می‌شود که دانش‌آموزان امیدوارانه‌تر به زندگی خود ادامه دهند، اشتیاق بیشتری برای ادامه تحصیل داشته باشند و به بهزیستی و پیشرفت تحصیلی بالاتری دست پیدا کنند (Diener, Oishi & Lucas, 2003). عوامل مختلفی می‌توانند بر نوع جهت‌گیری هدف دانش‌آموزان تأثیرگذار باشند که از آن جمله می‌توان بر نقش محیط خانواده و به‌ویژه والدین تأکید کرد (کشاورزی، فیروز بخت و فولادچنگ، ۱۳۹۰). خانواده نخستین پایگاهی است که پیوند فرد و محیط اطراف او را به وجود می‌آورد. کودک در خانواده، پندارهای اولیه درباره‌ی جهان را فرا می‌گیرد، از لحاظ جسمی و ذهنی رشد می‌یابد و نگرش‌ها، اخلاق و روحیاتش شکل می‌گیرد و اجتماعی می‌شود (Bandura & Walters, 1977). پیام‌هایی که دانش‌آموزان از نگرش والدین در امور تحصیلی خود درک می‌کنند می‌تواند در جهت‌گیری هدف آنان تأثیرگذار باشد (کشاورزی و همکاران، ۱۳۹۰). خانواده مرجعی است که انتظارات، عقاید و هنجارهای زندگی خانوادگی را می‌سازد و از این طریق نگاه و تعامل فرد با هستی را تعیین می‌کند (Fitzpatrick & Ritchie, 1994). کنش‌های متقابل میان والدین و فرزندان، اساس تحول عاطفی کودک تلقی می‌گردد و این کنش متقابل در تمام مراحل عمر او، خود را نشان می‌دهد (شهرکی ثانوی، نویدیان، انصاری مقدم و فرجی شوی، ۱۳۹۰). عنصر ارتباط در نظام خانواده بسیار تعیین‌کننده و تأثیرگذار بوده و زیربنای بهزیستی کل خانواده عنوان شده است (علایی خرایم، بشرپور، حاجلو و نریمانی، ۱۳۹۹). از بررسی تعاملات میان اعضای خانواده و بررسی باورها، عقاید، احساسات افراد و شیوه‌ی ابراز این باورها و احساسات، طرح‌واره‌های ارتباط خانواده یا الگوهای ارتباطی خانواده شکل می‌گیرد (Koerner & Fitzpatrick, 2002). ریچی و فیتزپاتریک^۱ (۱۹۹۰) دو بعد جهت‌گیری گفت‌وشنود^۲ و جهت‌گیری همنوایی^۳ را برای ارتباطات در خانواده معرفی کردند. در بعد گفت‌وشنود اعضای خانواده به‌طور پیوسته و خودانگیخته با یکدیگر تعامل دارند و در بعد همنوایی، ارتباطات خانوادگی به شکلی است که اعضا را وادار به یکسان نمودن نگرش‌ها، ارزش‌ها و باورها می‌کند و بر حرف‌شنوی از والدین و دیگر بزرگ‌سالان استوار است (Fitzpatrick, 2004). Koerner & Fitzpatrick, 2002). در خانواده با گفت‌وشنود بالا، محیطی برای فرد فراهم شده تا بدون هیچ‌گونه محدودیتی به بیان افکار، نظرات و احساسات خود در یک فضای کاملاً آزاد پردازد (کوئرر و فیتزپاتریک، ۲۰۰۲؛ به نقل از بهرامی و خوشبخت، ۱۳۹۴)؛ اما در خانواده با همنوایی بالا، ساختار سنتی حکم‌فرماست و نظام خانوادگی سلسله‌مراتبی و به هم متصل است و والدین انتظار دارند که بر اساس خواسته‌ها کارها صورت گیرد (فیتزپاتریک و کوئرر، ۲۰۰۴؛ به نقل از کشتکاران، ۱۳۸۸). شناخت ابعاد الگوها به توصیف، پیش‌بینی و توضیح بهتر عملکرد خانواده کمک می‌کند. در خانواده‌هایی که فضای ارتباطی آزاد، تعارض کم و کنترل والدین دمکراتیک است، با احتمال بیشتری نگرش مثبت به خود در نوجوانان، رشد می‌یابد (Lanz, Iafate, Rosnati & Scabini, 1999). مشارکت والدین در برنامه‌های درسی و غیردرسی فرزندان، با جهت‌گیری هدف رابطه قوی دارد و مشارکت خانواده در فعالیت‌های تحصیلی فرزندان منجر به چالش طلبی فرزندان، پافشاری و استمرار بیشتر در انجام تکالیف و رضایتمندی بیشتر از فعالیت‌های تحصیلی در آنان می‌شود (Gonzalez, Holbein & Quilter, 2002). بنابراین شیوه‌ی تعامل میان اعضای خانواده و فضای ارتباطی حاکم بر خانواده می‌تواند بر جنبه‌های مختلف شخصیت فرد و نگاه او به زندگی تأثیرگذار باشد. با توجه به مطالب بیان‌شده، پژوهش حاضر درصدد پاسخگویی به این سؤال است که آیا ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده^۴ (جهت‌گیری گفت‌وشنود و جهت‌گیری همنوایی) قادر به پیش‌بینی میزان معنای زندگی (حضور معنا و جستجوی معنا) در دانش‌آموزان هستند؟

1 Ritchie & Fitzpatrick

2. Conversation

3. Conformity

4. Family communication patterns

۳- روش‌شناسی

این پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی می‌باشد. در تحلیل اطلاعات از آزمون همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده شده است. جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر، متشکل از تمام دانش‌آموزان دختر و پسر شهر شیراز بود، که در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ در مقطع متوسطه اول تحصیل می‌کردند. نمونه پژوهش حاضر شامل ۱۲۰ دانش‌آموز مقطع متوسطه اول شهر شیراز (۶۰ دختر و ۶۰ پسر) بوده، از افراد شرکت‌کننده در این پژوهش ۴۰ نفر کلاس هفتم، ۴۰ نفر کلاس هشتم و ۴۰ نفر در کلاس نهم مشغول به تحصیل بودند. در این مطالعه، شیوه‌ی نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی چندمرحله‌ای به کار گرفته شد. بدین صورت که از بین ۴ ناحیه آموزش و پرورش شهر شیراز، یک ناحیه به صورت تصادفی انتخاب، سپس یک مدرسه متوسطه اول دخترانه و یک مدرسه متوسطه اول پسرانه به شیوه تصادفی انتخاب و از بین کلاس‌های هر مدرسه، یک کلاس هفتم، یک کلاس هشتم و یک کلاس نهم به صورت اتفاقی گزینش و در نهایت دانش‌آموزان این کلاس‌ها نمونه پژوهش حاضر را تشکیل دادند و لینک پرسشنامه‌های موردنظر را تکمیل نمودند.

۳-۱- ابزارهای پژوهش

در این پژوهش برای ارزیابی الگوهای ارتباطی خانواده و معنای زندگی، از دو پرسشنامه استفاده شد که به شرح زیر است:

۱. پرسشنامه الگوهای ارتباطی خانواده:

این ابزار، یک پرسشنامه خودسنجی است که توسط فیتزپاتریک و ریچی (۱۹۹۰) به منظور بررسی ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده (گفت‌وشنود و همنوایی) تدوین شده است. این ابزار از ۲۶ گویه و در یک طیف ۵ درجه‌ای از کاملاً مخالفم (نمره ۰) تا کاملاً موافقم (نمره ۴) تشکیل شده است. ۱۵ گویه اول مربوط به بعد جهت‌گیری گفت‌وشنود و ۱۱ گویه بعدی مربوط به بعد جهت‌گیری همنوایی در خانواده می‌باشد. هر آزمودنی دو نمره از این ابزار به دست می‌آورد. نمره‌ی بیشتر در هر کدام از این ابعاد به معنی آن است که آزمودنی استنباط می‌کند که در خانواده‌ی او جهت‌گیری گفت‌وشنود یا همنوایی بیشتری وجود دارد. کوئرنر و فیتزپاتریک (۲۰۰۲)، روایی محتوایی، آلفای کرونباخ و بازآزمایی این پرسشنامه را مطلوب گزارش کرده و میزان ضریب آلفای کرونباخ را برای بعد گفت‌وشنود ۰/۸۹ و برای بعد همنوایی ۰/۷۹ به دست آوردند. این پرسشنامه توسط کورش نیا و لطیفیان در سال ۱۳۸۶ در ایران ترجمه شده است که ضریب آلفای کرونباخ را برای بعد گفت‌وشنود ۰/۸۷ و برای بعد همنوایی ۰/۸۱ به دست آوردند. همچنین، ارزش ویژه‌ی دو عامل گفت‌وشنود و همنوایی را ۶/۸۴ و ۳/۲۶ گزارش کردند و روایی مطلوبی را برای این ابزار به دست آوردند. کشاورزی و همکاران (۱۳۹۰)، برای بعد گفت‌وشنود آلفای ۰/۸۵ و برای بعد همنوایی آلفای ۰/۸۲ را گزارش کردند. جعفر نژاد، اسدی یونسی و راست‌گو مقدم (۱۳۹۴)، پایایی این ابزار را با استفاده از آلفای کرونباخ برای جهت‌گیری گفت‌وشنود ۰/۸۵ و برای جهت‌گیری همنوایی ۰/۷۰ به دست آوردند. در پژوهش دیگر توسط بهرامی و خوشبخت (۱۳۹۴)، پایایی این پرسشنامه را برای بعد گفت‌وشنود ۰/۸۶ و برای بعد هم‌نوایی ۰/۶۱ گزارش کردند. در پژوهش حاضر، پایایی پرسشنامه الگوهای ارتباطی خانواده با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۳ و در دو بعد گفت‌وشنود و همنوایی به ترتیب ۰/۹۳ و ۰/۹۰ به دست آمد.

۲. پرسشنامه معنای زندگی:

پرسشنامه معنای زندگی توسط استگر (۲۰۱۰)، به منظور بررسی دو بعد معنا در زندگی یعنی حضور معنا^۱ و جستجوی معنا^۲ ساخته شده است. این ابزار از ۱۰ ماده بر مبنای مقیاس هفت‌درجه‌ای لیکرت^۱ از کاملاً نادرست (نمره ۱) تا کاملاً درست (نمره ۷) تشکیل

1. Presence of meaning
2. Search for meaning

شده است. تکمیل این پرسشنامه حدود ۳-۵ دقیقه طول می‌کشد. نحوه‌ی محاسبه نمرات این پرسشنامه به این شکل است که ماده ۱، ۴، ۵، ۶ و ۹ به بعد حضور معنا اختصاص دارند. برای نمره‌گذاری این زیر مقیاس باید درجه‌بندی ماده ۹ را از ۸ کم کرده و سپس به درجه‌بندی‌های ماده‌های ۱، ۴، ۵ و ۶ اضافه کنید. دامنه نمره‌ها از ۵ تا ۳۵ است. ماده‌های ۲، ۳، ۷، ۸ و ۱۰ به بعد جستجوی معنا اختصاص دارند، برای نمره‌گذاری این زیر مقیاس باید درجه‌بندی‌های این ماده‌ها را با هم جمع کنید. دامنه این نمره‌ها نیز از ۵ تا ۳۵ است. پژوهش‌ها نشان‌دهنده اعتبار و ثبات نمره‌های پرسشنامه و روایی همگرا و افتراقی آن هستند (Steger & Steger & Shin, 2010)؛ به نقل از Steger, Kawabata, Shimai & Otake, 2008؛ Steger, Kashdan, Sullivan & Lorentz, 2008؛ Kashdan, 2007؛ مجدآبادی، (۱۳۹۶). برای هردو بعد همسانی درونی بسیار خوبی با ضرایب آلفا بین ۰/۸۲ و ۰/۸۷ گزارش شده است و در فاصله زمانی یک‌ماهه اعتبار بازآزمایی مناسب برای زیرمقیاس حضور معنا ۰/۷۰ و برای زیر مقیاس جستجوی معنا ۰/۷۳ به دست آمده است (Steger, Frazier, Oishi & Kaler, 2006). در پژوهشی دیگر توسط قدم پور و همکاران (۱۳۹۷)، پایایی پرسشنامه ۰/۷۹ گزارش شده است. در پژوهش حاضر، پایایی پرسشنامه معنای زندگی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۵ به دست آمد.

۴- یافته‌ها

جدول ۱، میانگین، انحراف استاندارد، کمترین و بیشترین نمره را در متغیرهای الگوی ارتباطی خانواده (جهت‌گیری گفت‌وشنود و جهت‌گیری همنوایی) و معنای زندگی (حضور معنا و جستجوی معنا)، برای نمونه‌ی ۱۲۰ نفری نشان می‌دهد.

جدول ۱. میانگین و انحراف معیار متغیرهای مورد مطالعه در نمونه مورد بررسی (N=۱۲۰)

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	حداقل نمره	حداکثر نمره
گفت‌وشنود	۳۶/۴۷	۱۵/۶۷	۰	۶۰
همنوایی	۲۲/۶۳	۱۲/۴۳	۰	۴۴
حضور معنا	۱۸/۰۰	۴/۰۹	۵	۳۰
جستجوی معنا	۲۹/۱۴	۶/۴۰	۹	۳۵

براساس نتایج، در نمونه آماری مربوط به دانش آموزان بین خرده مقیاس جهت‌گیری گفت‌وشنود و خرده مقیاس جستجوی معنا همبستگی مثبت و معنادار ($r=0/43, p < 0/01$) وجود دارد. اما بین خرده مقیاس گفت‌وشنود و حضور معنا رابطه معناداری وجود ندارد. همچنین بین خرده مقیاس همنوایی با ابعاد معنای زندگی (و جستجوی معنا) نیز رابطه‌ی معناداری وجود ندارد.

جدول ۲. نتایج تحلیل رگرسیون توان ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده در پیش‌بینی حضور معنا

مدل	ss	Df	ms	F	P
رگرسیون	۵۸/۷۴	۲	۲۹/۳۷	۱/۷۷	۰/۱۷
باقیمانده	۱۹۴۰/۲۴	۱۱۷	۱۶/۵۸		
کل	۱۹۹۸/۹۹	۱۱۹			
متغیرهای پیش‌بین	R	R2	ARS	ضرایب غیراستاندارد	ضرایب استاندارد

1. likert scale analysis

	BETA	SE	B	۰/۰۱	۰/۰۲	۰/۱۷
عدد ثابت	۰/۰۰۰	۹/۶۹	۱/۶۴	۱۵/۹۵		
گفت‌وشنود	۰/۰۸	۱/۷۴	۰/۱۸	۰/۰۲	۰/۰۴	
همنوایی	۰/۷۴	۰/۳۳	۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۰۱	

داده‌های جدول ۲ نشان می‌دهد، مدل رگرسیون ۰/۰۲ درصد از حضور معنا را تبیین می‌کند که مقدار اندک و ناچیزی است بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که هیچ‌یک از ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده (جهت‌گیری گفت‌وشنود و جهت‌گیری همنوایی)، پیش‌بینی‌کننده معناداری برای متغیر حضور معنا در نمونه مورد نظر نبوده است ($F=۱/۷۷$).

جدول ۳. نتایج تحلیل رگرسیون توان ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده در پیش‌بینی جستجوی معنا

مدل	ss	Df	ms	F	P		
رگرسیون	۱۱۷۹/۴۷	۲	۵۸۹/۷۴	۱۸/۶۱	۰/۰۰۰		
باقیمانده	۳۷۰۷/۱۱	۱۱۷	۳۱/۶۸				
کل	۴۸۸۶/۵۹	۱۱۹					
متغیرهای پیش‌بین	R	R ²	ARS	ضرایب غیراستاندارد	ضرایب استاندارد	T	P
	۰/۴۹	۰/۲۴	۰/۲۲	B	SE	BETA	
عدد ثابت				۱۷/۴۸	۲/۲۷	۷/۶۸	۰/۰۰۰
گفت‌وشنود				۰/۲۳	۰/۰۳	۶/۰۷	۰/۰۰۰
همنوایی				۰/۱۳	۰/۰۴	۲/۷۴	۰/۰۰۷

همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، میزان F مشاهده‌شده معنادار است و استفاده از مدل خطی رگرسیون بلامانع است ($F=۱۸/۶۱$)، نتایج نشان می‌دهد مدل رگرسیون در کل ۰/۲۴ درصد از جستجوی معنا را تبیین می‌کند. با توجه به ضرایب استاندارد و غیراستاندارد از بین دو بعد الگوهای ارتباطی خانواده (جهت‌گیری گفت‌وشنود و جهت‌گیری همنوایی) هر دو توان پیش‌بینی متغیر جستجوی معنا را داشتند، درعین‌حال قوی‌ترین پیش‌بینی مربوط به بعد گفت‌وشنود بود ($Beta=۰/۵۷$).

۵- بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف پیش‌بینی میزان معنای زندگی (حضور معنا و جستجوی معنا) بر اساس الگوهای ارتباطی خانواده (جهت‌گیری گفت‌وشنود و همنوایی) در دانش‌آموزان دختر و پسر شهر شیراز بود، که در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ در مقطع متوسطه اول تحصیل می‌کردند. با توجه به نتایج این پژوهش، جستجوی معنا توسط ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده (جهت‌گیری گفت‌وشنود و جهت‌گیری همنوایی) قابل پیش‌بینی بود و قوی‌ترین پیش‌بینی مربوط به بعد گفت‌وشنود بود، اما حضور معنا قدرت پیش‌بینی توسط ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده را نداشت. خانواده اولین منبع معنا بخش در زندگی انسان‌ها می‌باشد، این یافته، با مطالعات کشاورزی و همکاران (۱۳۹۰)، رحیمی و زارع (۱۳۹۲)، احمدی، حیدریان، باقریان و کشفی (۱۳۹۵)، سلطانی بناوندی، خضری مقدم و بنی

اسدی (۱۳۹۵) و برونک^۱ (۲۰۱۴) که مبنای جهت‌گیری هدف و معنای زندگی را خانواده می‌دانند، همسو بود و نشان می‌دهد که الگوهای ارتباطی خانواده در این فرآیند نقش مؤثری دارند. در اکثر مطالعات انجام‌شده در مورد معنای زندگی، نخستین منبع معنا بخش به زندگی را ارتباطات ذکر کرده‌اند و به نقش مهم ارتباطات انسانی یعنی تعاملات خانواده، دوستان و شرکای عاطفی تأکید کرده‌اند (Harlow & Newcomb, 1999; O'Connor & Chamberlain, 1996; Taylor & Ebersole, 1993; Prager, 1997) و ارتباط با خانواده در مقایسه با ارتباط با دوستان همبستگی بیشتری را با داشتن هدف و معنا در زندگی نشان داده است (Bronk, 2014). در پژوهشی با عنوان منابع و ابعاد معنای زندگی، از میان منابع مورد بررسی معنا بخش به زندگی «خانواده» بالاترین فراوانی را به خود اختصاص داده بود (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵). همچنین از میان عوامل خانوادگی مؤثر بر معنای زندگی، می‌توان به انسجام خانواده اشاره کرد، انسجام خانواده از قدرت پیش‌بینی‌کنندگی معنای زندگی برخوردار بود (سلطانی بناوندی و همکاران، ۱۳۹۵). بنابراین هرچه خانواده محیطی منسجم، حمایت‌پذیر با تعاملات باز و آزاد برای ابراز نظرات و عقاید فراهم کند، فرزندان بهتر می‌توانند در پیدا کردن معنا و مسیری برای هدف آینده خود عمل کنند. در پژوهشی نشان داده شد که جهت‌گیری گفت‌و شنود در خانواده، پیش‌بینی‌کننده مثبت و معنادار هدف است (رحیمی و زارع، ۱۳۹۲). در خانواده‌هایی با جهت‌گیری گفت‌و شنود، رسیدن به موفقیت به فرزندان انگیزه‌ی تلاش و پایداری در درس و تحصیل را می‌دهد، در حالیکه در خانواده‌هایی با جهت‌گیری همنوایی، ترس از شکست آنان را به تلاش وامی‌دارد (کشاورزی و همکاران، ۱۳۹۰). نظریه ستیر بیان می‌کند که خانواده‌های دارای الگوهای ارتباطی سالم، ویژگی‌هایی از قبیل نشاط و سرزندگی، محبت، علاقه و ارزش قائل شدن برای یکدیگر را دارا می‌باشند (بهرامی و خوشبخت، ۱۳۹۴). تعامل مثبت با اطرافیان در فرآیند شکل‌گیری هویت به نوجوانان کمک می‌کند و باعث می‌شود که درک عمیقی از خود و دنیای اطرافشان داشته باشند (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵). آلپورت عقیده دارد که اساسی‌ترین بخش جستجوی هویت، تعریف هدف، مقصود و آرمان زندگی است (شرفی جم، ۱۳۸۴). انسان در مسیر زندگی خود و در زمان‌های خاصی با این پرسش روبه‌رو می‌شود که معنای زندگی چیست، وقتی که با سختی‌ها و مشکلات زندگی و فشارهای روانی و عاطفی دست‌وپنجه نرم می‌کند، از ارزش، هدف و مقصود آن بیشتر سؤال می‌کند. فرد با شناخت نقاط ضعف و قوت خود در محیط خانواده، می‌تواند هدف و مسیر خود در زندگی را مشخص کند. نتایج نشان داده که بیشترین پیش‌بینی برای جهت‌گیری هدف فرزندان، ادراک آنان از جهت‌گیری والدین است (کشاورزی و همکاران، ۱۳۹۰). بر این اساس خانواده به‌عنوان اولین کانون اجتماعی و ارتباطی، از نقش مهمی در جهت‌گیری هدف و معنا بخشیدن به زندگی پیش روی فرزندان برخوردار است. همچنین مدرسه به‌عنوان خانه‌ی دوم دانش‌آموزان به کمک مشاوران مدرسه یا متخصصان مربوط به این حوزه، باید برنامه‌های آموزشی هدفمند و بر پایه‌ی اصول روان‌شناختی، جهت ارتقای سطح تعاملات والدین با فرزندان را در نظر بگیرد. امروزه با توجه به سبک زندگی افراد، فشارهای اقتصادی و روانی حاکم بر خانواده و کاهش امید به زندگی، افزایش ارتباطات در فضای مجازی، کاهش ارتباطات نزدیک اجتماعی به خاطر همه‌گیری ویروس کرونا، الگوهای ارتباطی خانواده و تعاملات والدین با فرزندان تغییر کرده است. با افزایش آگاهی خانواده‌ها نسبت به این موضوع، می‌توان الگوهای ارتباطی خانواده‌ها را در تعاملات با فرزندان اصلاح و بهبود بخشید و این امر باعث می‌شود که از تنش‌های بین والدین و فرزندان کاسته شود. در مواردی که دانش‌آموزان پرخطر در سازگاری با مدرسه مشکل دارند، مشاور مدرسه می‌تواند به آن‌ها کمک کند تا معنای زندگی و امید به زندگی را جهت غلبه بر حوادث چالش‌برانگیز زندگی بیابند (گردشی، مرزبند، عزیزی و شاه‌حسینی، ۱۳۹۸). معناداری در زندگی و مدرسه باعث می‌شود که فرد احساس کارآمدی، خود ارزشمندی و هدفمندی در زندگی کند (Baumeister, 1991). داشتن یک هدف مشخص در زندگی به این معناست که دانش‌آموزان از ابتدا معنای زندگی و منبع انگیزه را پیدا کرده‌اند (Yuen, Lee & Chung, 2021). همه نابسامانی‌های روانی انسان به این برمی‌گردد که شخص معنایی برای زندگی خود نمی‌یابد و هدفی در زندگی ندارد (Frankl, 1936). تحقیقات نشان داده افرادی که در دوران نوجوانی از حمایت عاطفی و ارتباط

¹ Bronk

مناسب با والدین برخوردار بودند، در بزرگسالی از سلامت جسمی و روحی بهتری برخوردارند (بهرامی و خوشبخت، ۱۳۹۴). همچنین مطالعات نشان داده جستجوی معنای زندگی نقش عمده‌ای در ارتباط با رفتارهای سالم و ناسالم نوجوانان ایفا می‌کند و وجود و جستجوی معنای زندگی پیش‌بینی معناداری از میزان کمتر رفتارهای خشونت‌آمیز، رفتار ضداجتماعی و بی‌مسئولیتی تحصیلی در میان دانش‌آموزان بود (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵). متغیر جستجوی معنا، سرزندگی تحصیلی را به صورت منفی و معنادار پیش‌بینی می‌کند اما وجود معنا، پیش‌بینی کننده‌ی مثبت و معنادار سرزندگی تحصیلی است (بناوندی و همکاران، ۱۳۹۶). در پژوهشی در میان دانش‌آموزان مقطع متوسطه هند، بهزیستی روان‌شناختی با میزان نمرات معنای زندگی، معنادار گزارش شد (Rathi & Rastogi, 2007). معنای زندگی از موضوعات جدید و مهم در روانشناسی مثبت‌گرا است. بررسی منابع معنای زندگی غالباً بر روی گروه‌های سنی بزرگسالان صورت گرفته و پژوهش‌های معدودی در مورد منابع معنا بخش به زندگی در رده‌ی سنی نوجوانان و دانش‌آموزان صورت گرفته است. همچنین اکثر پژوهش‌هایی که صورت گرفته به مؤلفه‌های مرتبط با فرهنگ‌های غربی پرداخته شده و به بررسی منابع مرتبط با معنای زندگی در فرهنگ ایرانی و اسلامی کمتر پرداخته شده است. از آنجایی که در فرهنگ ایرانی به نقش مهم محیط خانواده در تربیت فرزندان و شکل‌گیری شخصیت و نگاه فرد به زندگی تأکید شده است، در همین راستا این پژوهش به بررسی رابطه‌ی ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده و معنای زندگی در میان دانش‌آموزان پرداخت. پژوهش حاضر با موانع و محدودیت‌هایی نیز همراه بود، عدم امکان دسترسی به اطلاعات خانوادگی دانش‌آموزان از قبیل وضعیت اقتصادی، سطح تحصیلات والدین، موقعیت اجتماعی و مذهبی خانواده، به نظر می‌رسد با داشتن این اطلاعات بتوان به نتایج دقیق‌تری دست یافت. همچنین میزان نمرات به علت عدم دقت کامل دانش‌آموزان به پاسخگویی، نمی‌تواند بهترین مقیاس برای سنجش میزان حضور و جستجوی معنا در زندگی باشد لذا استفاده از مؤلفه‌های دیگر و آزمون‌های جامع‌تر باعث می‌شود که یافته‌ها از دقت علمی بیشتری برخوردار شوند. با توجه به اینکه پژوهش حاضر در بین دانش‌آموزان متوسطه اول صورت گرفته است، پیشنهاد می‌شود که در موقعیت‌های دیگر مثل مقطع متوسطه دوم و دانشگاه نیز پژوهش‌های مشابهی انجام شود، تا بتوان نتایج به دست آمده را با هم مقایسه و با دقت بیشتری تعمیم داد. از محدودیت‌های دیگر پژوهش حاضر آن بود که پژوهش از نوع همبستگی بود لذا پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های بعدی این تحقیق در قالب یک طرح تجربی تکرار شود. از آنجاکه این پژوهش به‌طور کلی بر روی دانش‌آموزان صورت گرفته و به علت محدود بودن نمونه، آزمون تفاوت بین گروه دختر و پسر صورت نگرفته لذا می‌توان به بررسی رابطه‌ی الگوهای ارتباطی خانواده و ابعاد معنای زندگی به تفکیک جنسیت در بین این دو گروه نیز پرداخت. پیشنهاد می‌شود که پرسشنامه توسط والدین هم تکمیل شود و مقایسه بین ادراک والدین با احساس دانش‌آموزان در ارتباط با الگوهای ارتباطی خانواده و ارزیابی میزان معنای زندگی صورت بگیرد تا نتایج مطالعه عینی‌تر و دقیق‌تر شود. با توجه به یافته‌های به دست آمده ضروری است که برنامه‌های آموزشی و هدفمند در جهت سطح ارتقا محیط ارتباطی خانواده و نحوه‌ی تعاملات والدین و فرزندان صورت گیرد.

۵- تقدیر و تشکر

در پایان از اساتید گرامی ام و تمامی کسانی که در تهیه و به انجام رساندن این پژوهش به نگارنده یاری رسانده اند، کمال تشکر و توفیق را دارم.

۶- منابع

- ۱- احمدی، س.، حیدری، م.، باقریان، ف.، و کشفی، ع. (۱۳۹۵). نوجوانی و تحول معنا: مقایسه منابع و ابعاد معنای زندگی در دختران و پسران نوجوان. *مطالعات روانشناسی بالینی*، ۶(۲۳)، ۱۴۹-۱۷۷.

- ۲- بهادری خسروشاهی، ج.، و محمودعلیلو، م. (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین سبک‌های هویت با معنای زندگی در دانشجویان. *مطالعات روان‌شناختی*، ۸(۲)، ۱۴۳-۱۶۴.
- ۳- بهرامی، م.، و خوشبخت، ف. (۱۳۹۴). نقش الگوهای ارتباطی خانواده در خودپنداره دانش‌آموزان مقطع راهنمایی شهر شیراز. *خانواده پژوهی*، ۱۱(۴۲)، ۲۳۷-۲۵۶.
- ۴- پاکیزه، م. (۱۳۹۳). معنای زندگی؛ نگاهی به نظریه‌های اندیشمندان غربی و بازخوانی اندیشه‌ی والای امیرمؤمنان علی. *فصلنامه علمی پژوهشی آیین حکمت*، ۶(۱۹)، ۳۳-۶۴.
- ۵- پویازاده، ا. (۱۳۸۲). معنای زندگی از دیدگاه استیسی و هاپ واکر. *مقالات و بررسی‌ها*، ۳۶(۲)، ۴۳-۵۶.
- ۶- جعفرنژاد، خ.، و اسدی یونسی، م.، و راستگومقدم، م. (۱۳۹۴). رابطه ابعاد الگوی ارتباطی خانواده با فراوانی و شدت تعارضات والدین-نوجوانان. *خانواده پژوهی*، ۱۱(۴۲)، ۲۱۹-۲۳۵.
- ۷- جوادی، م.، و حفیظی، ن. (۱۳۹۶). تحلیل دیدگاه ویگنر در باب معنای زندگی. *پژوهش‌های فلسفی-کلامی*، ۱۹(۱)، ۷۹-۳۰.
- ۸- حقیقی، آ.، و زمانی، م.، و مؤمنی، ن. (۱۳۹۷). معنای زندگی در آثار تمثیلی ابن‌سینا. *فلسفه دین*، ۱۵(۲)، ۳۶۵-۳۹۶.
- ۹- رحیمی، م.، و زارع، م. (۱۳۹۲). بررسی رابطه ابعاد ارتباطی خانواده و جهت‌گیری هدف تحصیلی. *فصلنامه علمی پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی*، ۱(۱)، ۹-۲۳.
- ۱۰- رستمی، ی. (۱۳۹۷). ارزیابی نظریه‌ی شوپنهاور درباره‌ی معنای زندگی. *پژوهشنامه فلسفه دین (نامه حکمت)*، ۱۶(۱)، ۱۰۹-۱۲۶.
- ۱۱- رضازاده، ح.، و رحمانی اصل، م. (۱۳۹۲). مقایسه معنای زندگی از دیدگاه محمدتقی جعفری تبریزی و فریدریش نیچه. *انسان پژوهی دینی*، ۱۰(۳۰)، ۱۱۵-۱۳۴.
- ۱۲- سلطانی بناوندی، ا.، خضری مقدم، ن.، و بنی اسدی، ح. (۱۳۹۶). کنکاش در سازه‌های روانشناسی مثبت‌نگر: پیش‌بینی سرزندگی تحصیلی بر اساس معنای زندگی. *راهبردهای آموزش (راهبردهای آموزش در علوم پزشکی)*، ۱۰(۴)، ۲۷۷-۲۸۷.
- ۱۳- شرفی جم، م. (۱۳۸۴). تأملی نقدگونه در باب معنای غایی زندگی با تأکید بر دیدگاه ویکتور فرانکل. *روانشناسی و علوم تربیتی*، ۲۵(۱)، ۲۹-۵۰.
- ۱۴- شهرکی ثانوی، ف.، نویدیان، ع.، انصاری مقدم، ع.، و فرجی شوی، م. (۱۳۹۰). بررسی رابطه الگوهای ارتباطی خانواده بر کیفیت زندگی نوجوانان. *مشاوره و روان‌درمانی خانواده*، ۱(۱)، ۱۰۱-۱۱۴.
- ۱۵- علایی خرایم، س.، بشرپور، س.، حاجلو، ن.، و نریمانی، م. (۱۳۹۹). اثر الگوی ارتباطی خانواده بر گرایش به مصرف مواد با نقش واسطه‌ای خودکارآمدی در بین دانشجویان. *انتظام اجتماعی*، ۱۲(۴)، ۲۹-۵۶.
- ۱۶- عمرانیان، س. ن.، و عزیزمانی، ا. (۱۳۹۶). لذت و معنای زندگی از نگاه ابن‌سینا. *حکمت سینوی (مشکوه النور)*، ۲۱(۵۷)، ۶۷-۸۵.
- ۱۷- قدم پور، ع.، خلیلی گشنیگانی، ز.، و منصوری، ل. (۱۳۹۷). رابطه معنای زندگی و اشتیاق تحصیلی با بهزیستی تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه اول شهر ایزده. *رویش روان‌شناسی*، ۷(۷)، ۷۹-۹۲.
- ۱۸- قربانی، ه. (۱۳۸۸). معنای زندگی از دیدگاه ویکتور فرانکل. *تأملات فلسفی*، ۱(۳)، ۳۵-۵۷.
- ۱۹- کشاورزی، س.، و فیروزبخت، س.، و فولادچنگ، م. (۱۳۹۰). بررسی نقش ادراک جهت‌گیری هدف والدین و الگوی ارتباطی خانواده در جهت‌گیری هدف دانش‌آموزان. *خانواده‌پژوهی*، ۷(۲۸)، ۴۶۳-۴۷۷.
- ۲۰- کشتکاران، ط. (۱۳۸۸). رابطه الگوهای ارتباطی خانواده با تاب‌آوری در دانشجویان دانشگاه شیراز. *دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، ۱۱(۳۹)، ۴۳-۵۳.

- ۲۱- کوروش‌نیا، م.، و لطیفیان، م. (۱۳۸۶). بررسی روایی و پایایی ابزار تجدیدنظر شده الگوهای ارتباطات خانواده. *خانواده پژوهی*، ۳(۱۲)، ۸۵۵-۸۷۵.
- ۲۲- مجدآبادی، ز. (۱۳۹۶). پرسشنامه معنای زندگی. *روانشناسی تحولی (روانشناسان ایرانی)*، ۱۳(۵۱)، ۳۳۱-۳۳۳.
- 23- Bandura, A., & Walters, R. H. (1977). *Social learning theory* (Vol. 1). Prentice Hall: Englewood cliffs.
- 24- Baumeister, R. F. (1991). *Meanings of life*. Guilford press.
- 25- Baumeister, R. F., & Newman, L. S. (1994). How stories make sense of personal experiences: Motives that shape autobiographical narratives. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(6), 676-690.
- 26- Bronk, K. C. (2014). Purpose across the lifespan. In *Purpose in life* (pp. 69-89). Springer, Dordrecht.
- 27- Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual review of psychology*, 54(1), 403-425.
- 28- Fitzpatrick, M. A. (2004). Family communication patterns theory: Observations on its development and application. *Journal of Family communication*, 4(3-4), 167-179.
- 29- Fitzpatrick, M. A., & Ritchie, L. D. (1994). Communication schemata within the family: Multiple perspectives on family interaction. *Human Communication Research*, 20(3), 275-301.
- 30- Frankl, V. E. (1963). *Man's Search for Meaning: an Introduction to Logotherapy: Of From Death-camp to Existentialism*. Translated by Ilse Lasch. Pref. by Gordon W. Allport. Beacon Press.
- 31- Gonzalez, A. R., Holbein, M. F. D., & Quilter, S. (2002). High school students' goal orientations and their relationship to perceived parenting styles. *Contemporary Educational Psychology*, 27(3), 450-470.
- 32- Harlow, L. L., & Newcomb, M. D. (1990). Towards a general hierarchical model of meaning and satisfaction in life. *Multivariate Behavioral Research*, 25(3), 387-405.
- 33- Koerner, A. F. & Fitzpatrick, M. A. (2002). understanding family Communication patterns and family function: The roles of Conversation orientation and conformity orientation. *Communication Theory*, 12(1), 70-91.
- 34- Lanz, M., Iafraite, R., Rosnati, R., & Scabini, E. (1999). Parent-child communication and adolescent self-esteem in separated, intercountry adoptive and intact non-adoptive families. *Journal of adolescence*, 22(6), 785-794.
- 35- O'Connor, K., & Chamberlain, K. (1996). Dimensions of life meaning: A qualitative investigation at mid-life. *British Journal of Psychology*, 87(3), 461-477.
- 36- Prager, E. (1997). Sources of personal meaning in life for a sample of younger and older urban Australian women. *Journal of Women & Aging*, 9(3), 47-65.
- 37- Rathi, N., & Rastogi, R. (2007). Meaning in life and psychological well-being in pre-adolescents and adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 33(1), 31-38.
- 38- Ritchie, L. D., & Fitzpatrick, M. A. (1990). Family communication patterns: Measuring intrapersonal perceptions of interpersonal relationships. *Communication research*, 17(4), 523-544.
- 39- Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., & Kaler, M. (2006). The meaning in life questionnaire: assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of counseling psychology*, 53(1), 80.
- 40- Taylor, S. J., & Ebersole, P. (1993). Young children's meaning in life. *Psychological Reports*, 73(3_suppl), 1099-1104.
- 41- Ho, M. Y., Cheung, F. M., & Cheung, S. F. (2010). The role of meaning in life and optimism in promoting well-being. *Personality and individual differences*, 48(5), 658-663.
- 42- Yuen, M., Lee, Q. A., & Chung, Y. B. (2021). Meaning in life, connectedness, and life skills development in junior secondary school students: teachers' perspectives in Hong Kong. *Pastoral Care in Education*, 39(1), 67-83.

The Relationship between Family Communication Patterns with Meaning of Life on High School Students in Shiraz

Raziyeh shakibafard¹, Reza chalmeh^{*2}

1. Master's student in educational psychology, Fatemiyeh Institute of Higher Education, Shiraz.
psy.shakibafard@gmail.com

2. Specialized doctorate in educational psychology, lecturer at Fatemiyeh Institute of Higher Education, Shiraz. (Corresponding Author)
Rezachalmeh@gmail.com

Abstract

The present study aimed to investigate the relationship between dimensions of family communication patterns (conversation and conformity) and the presence of meaning in life, and the search for meaning. The research sample included 120 first-period high school students in Shiraz, 60 girls and 60 boys selected by multi-stage cluster random sampling. The data was collected by family communication patterns and the meaning of life questionnaires. Cronbach's alpha was calculated to examine the measures' reliability. The power of dimensions of family communication patterns was examined in predicting the presence of meaning in life and search for meaning using a correlation test and simultaneous regression analysis. Based on the results, the dimensions of family communication patterns could predict the search for meaning. The strongest prediction was related to the conversation dimension ($p < 0.05$), but the presence of meaning was not predictable by the dimensions of family communication patterns. It can be strengthened to increase meaning in life, whereas proper communication of family members plays an important role in creating a search for meaning in children.

Keywords: Meaning in life, Family communication patterns, Conversation, Conformity.

This Journal is an open access Journal Licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License

(CC BY 4.0)